

БОК ҮНҮШКЕ АЛЫСПАС

Тарааысты, мал чөмү культуруларын, ногааларны, картофельдин тарып олутруп алган болбойт бис. Ам бистерин — күзүн барып бүжүктүрүшү калды болурун деп айтырар сомуургалып турар. Чыгыш дүшкени-биле калды тараа, ногаа, картофельне калды бок үнүштер үнүп эгелээ. Ону уду аштап арыг-лаас болза, дүжүттүк шынары 20-25 хуу кудулар дээр-зин көдөзүн иччилери эки билер, өстүрүп алган дүжүдү алызы барып, чидиргилуу дурдун ажил-агый удуруткучулары, специалистер күзөөр деп бис? Ынчанга бок үнүштер-биле демисел — аштап арыг-лаашкын-биле эгелээр. Ажил-агыйлар ынчан бок үнүштерни узуткары-биле агротехниктиг хемчеглер ажиллап, оң негелдезин өзүгар бок үнүштер хоранын (гербицид) ажиллаштыраан, бок үнүштерни аш-таар, чулар дээш кылып бол-гү дег бүтү хемчеглерин апу чорудуп эгелээр. Ажил-агый-лардын хову-шөлдөргө бок үнүштер аштап арыг-лаашкын, узуткарын колдуулаа авиация күжүн кириштирип тур-гаш чорудары күрдүгөн, оон-биле калды машина-тех-никаны база ажиллап, ол сорудга аянабуудуруге че-ри ийи самолетуу белеткеп анылаан. Бок үнүштер узу-ткарына ажиллап машина-лар ажил-агыйларда база бар.

Өзүмнери бок үнүштер-ден аштап арыг-лаашкын кол-дуулаа «Бутапон», «Окта-пон», «Аминная соль» деп бүдүмелдерин ажиллап. Та-раа культуруларын бок үнүштерден арыг-лаашкын авиация күжү-биле «Револон», «Ципрофлю», «Делин-чи орук», «Бурен», «Улуг Октабрю», «Каа-Хем», «УТКА 25 чыла», «Ак-Ту-руг» дээр чикеткиг ажил-агыйларын хову-шөлдөргө элзеп удуг хемчөлдиг черлерге чорудары планнап көргөн.

«А Тилелге», «Шамбалыг», «Саян», «Кызыл тараачын», «Искра» болгаш «Чыраа-Ба-жы» дээр кезек совхозтар аштап арыг-лаашкын ма-шина-техника-биле чорудар дээш аяна белеткеп турар. Ынчанга бок үнүштер узу-ткарына ажиллап бүдүмел-дер республикада четчири-биле бар. Оларын үнүш кам-галанын республика ста-нциязын хыналда-токсикол-огия лабораториязына хы-наан, ынчанга олар шынар болгаш ажиллашкын тала-зы-биле негелдеге дүжүк турар.

Бок үнүштер-биле демисел агротехниктиг негел-делеринче удуг кичээлгея

Көдээ черде амыдырал ДЕТКИП, ДУЗАЛАП ТУРАР

Тес-Хем кожуунун совхозтары бо өрткен чакы тарылгада нитиэ-биле 6915 гектар черге тараа болгаш мал чөмү культуруларын тарырып планнап турган, Чакы хову ажилдарынче механизаторлар чогуур хуу-саазында кирген. Урезин ажил-агыйлар боттары-нын өрткен чыгыш дүжүдүн белеткеп алган. Ынчанга урезин айт-кыры тургустунмаан. Кожууну ажил-агыйларын өрткен чыгыш оки дүжүтү өс-түрүп алганын ындыг байдал херечиле турар. Ынчанга мал чөмү база четчири-биле белеткептин турган. Тараа, ногаан сула, хөй чылдыг си-галгазын өздө уезинде 2-3 улаа 8-10 хонук аразында чорудар.

Химиктиг арга-биле аш-талганы чүгле чамдык нога-ларга ажиллап болур. Чи-жээ, «Семерон» деп бүдүмел-дир, ону колдуунда капуста-га ажиллап, хөзүнгө тарып олурткан соонда ийи недөла болганда ийикке, азы бөш-кө эбулут бөжүк бурү үнүп келген уде ону ажил-лаар. Бурейен (бетанал) — ону колдуунда ла свеклага ажиллап, ийи азы үш бурү четчелеп келген уде ону чаштыгар. Прометриня — морков өзүмнүгө чаштыгар. Фенацион — свеклага ажил-лаар. Ону специалистер хөй тайылбыр чокча-ла, ажиллап билер болгай. Ынчанга моон алаш көргө, культу-рларын хөй кезинин бок үнүштерге уду аштап арыг-лаашкын өзүм уезинде ийикке, азы үнүшүтү өздө-лөвүн кай-бир толаргай уезинде чорудуп болур-дур.

Унүш камгаланын рес-публика станциязын спе-циалистерин чоруктаны хыналдаарын түнели чо-нуу нөргүзүп турарлыг «Ха-дын», «Өк», «Би-Хем», «Межегей», «Россия», «Тил-елге», «Шамбалыг», «Күш-аакылдык хостуу», «Саян», «Кара-Хаак» болгаш оон-даа өске ажил-агыйларын тарып алганы тараа культуруларын-да, ногаанында, картофель-де бок үнүштер колдап чы-ларын маана черге чугаалап каан. Ынчанга ол ажил-агыйларын специалистер бок үнүштерин чок кылары-биле аяна уду чорудуп бол-гү дег бүтү-ле аргаларын ажиллап ужурутуп. Техника-биле калы кичи күжүн ки-риштирип, ажиллаары чугу-ла. Бо ажилды тоомча, ки-чээлгө чок арттырып бол-бас. Өзүмнери аштап арыг-лаашкын, аякарнын хем-чеглерин комплекстик чоруду-лап турган, белки, чаагай дүжүк ап болур дээрзин у-түп болбас.

Махмет ХАЗЫМОВ. Унүш камгаланын тыва республика станциязын начальниги.

ДЕМНИГ АЖЫЛ БУДУНГУР

Бай-Тайга кожуунда «Мур-накчы» совхоз бо чылын 450 гектарга тараа культуруларын, 200 гектар черге чыгыш чыг-дыг сизини тараан, 330 гек-тарда хөй чыдыг сизини сугарып аянар. Тарыла доозулган. Амгы уде чыгыш өзүм сугалгыче ажилды уландырган. Бо чызын час узун болганнан Шуй бол-гаш Барлык хемнерин суу чөгөй болган. Ону ужуң ажилла шатпаразынар тур-гулаан.

Совхозтун девискээринде суур чурткачылары болгаш кожуу төвүндүн арттар, хууда-даа кижилерде нитиэ-биле 80 аягы өг-бүлөде тараа, картофель сизген шө-лдөр туст-туста бөжүлгөн. Олар база тарыгыны доозуп алганар. Чамдык арттар тарааларын курганга чакып тараанар. Барлык болгаш Шуй хемнерин буталар баш-тарын өртө чызын хөй кичи күжү-биле бадырап ап болу-рунун аргазы турган. Март айда шөф чарлаарга, арттар-дан чүгле чыгыш кичи кел-ген. Херек кырында кел-гиде арттар болгаш хууда шөлдүт ажыг кичи шөф-ке кирип болур турган. Демниг сааскан төвө тудуп күнү дээрин дег, кончуп удуг күнү ажиллашкын барган. Чамдык кызымак арттар чынызу-биле удуруткучлары Дана Дилчеге, Олар Адиг-оол, Гена Байыр олар-биле база совхоз тараажылары-биле сугу демнежип тургаш бадыраш, тарааларын сугар-гып тарып алганар. Ам оларын тараазы ногаан шык дег үнүп, көстүп келген.

1950-60 чылдар уезинде колхозчу арттар Базырак-тыг буга багып март айла-ва дожун апшанар, бадыраш, сугаргаш, апрель айда-ла тараанын тарып доозуп турду. Орта Сталин колхоз (амгы «Тээл» совхоз), «Мурнакчы» колхозтун колхозчулары бир дем-биле чыгып келешт,

Хой кыргыздазы ОРАЙТАП КИРЗЕ-ДАА «Межегей» эштежилгези бо чылын хөй кыргыздазын-че кожуунуң өске ажил-агыйларына бодаарга, элзеп орайтап кирген. Ынчанга оң ажилды организастаарын эки-келеш, кыска хуусаада шы-нарлык чорударын шийтир-дөөн. Кыргызчылар-биле дү-жүтүрүп тургаш, ону дү-гурушкан. Кыргызла бо хун-керде мына кидин тулук. Ажил-агый кыргызлаже 6137 баш хойну кирген. 1800 баш хөй бөгүндө кыр-гыттыган. Оон түнели-би-

дери алдыга, бир баш хойдан ортума-биле 2 кг чедир дүк кырып алдынып турар. Ажил-агыйнын профкому кыргызчыларын ажиланын түнелин үндүрүрүн негел-делерин тургускан. Хөй кыр-гыттыгына эки ажиллап, хөй хөй кыргыз кичини муракчы деп санап, кылды ишке биригип черге чоруп тур-ганы дээш ажилды түнели-биле, моллуга-биле шаң-наар. Ийги чери элзеп кыргызчы — алды айлыг бьзааны алыр, үшкү черде

«Бистин суурну Тыва иштинге Кыдыкы Сонгу чүккө-даа деннеп каар болза ажырбас деп болганчок аарыыр-дыр. Кадкы камгалал сайыдыдан анаа тускай эми лабораторияз тургузарын мынчага негежи чадап каан мей ийин».

Суурнун бир онзагай бү-лүш-аажылыг — агаар-бойду-зунун талазы-биле чыгыш Даргазы ол-бо үстүкү черлер-ге айтырыны доктаамал тур-гузуп келген. Оон калдык-кыр уре-түнедиги чүве бү-дөр бо берге уде чегенги хевирлиг. Ындыг-даа болза электри шугумдарын септе-диринге акша-тогерикти ТР-ниң Чааза үндүрүп берип тур-саргалыг.

Күштүг хат электри шугумдарын хүнүн-данын салбарынадыр салып кээр-ге, оон элзечели, сандан үнүчүлели келергө болбайн аан. Ол хамаанчок, багы-со-гай кичини удуз шавар хат шыкалыг. Урелик электри удзыннарнын ужуң Шуур-макка ийи катап удуг өрт болган. Катап өлгөнү чү-вези — ол өрттериниң ыяап-ла

чылып-даа көөр, эмзеп берге болду. Ынчанга оң ажил-агыйларнын агрономдары, механизаторлар тарыла чо-рударын агротехниктиг негел-делерин сагып, чакы хову ажилдарын багай эвес чоруткан деп санап турар бис. Ол шыкаш ажил-агый-лар боттарынын девискээрин-де турар арттар-биле хары-лаалыг ажиллап, бот-ботта-рынга дузалашканнар. Тараа тарыыр чери чок кижилерге черин берген, урезин-биле ба-за дузалашкан. Бот-боттарын-га техника-биле база дуза-лашканнар.

Чер ажилын чогулчалыг чорудуп турар кижилерини дөттириниң чугулазын би-лип турар бис. Ынчанга бистин кожуунда чыгыш даргалары, совхозтар дирек-торлары ол хемчек талазы-биле практиктиг ажилдарын кылып турар. Суурларда ө-бүлдөргө херим-кажа иш-тинде ногаа, картофель та-рыгы шөлдөрүн андырып бөзгөн организастаан. Кол-лективтер база картофель олуртуп черлер-биле ажил-агыйларын хандырынын хемчеглерин ап турар, техника-биле дузалап турар. Берге уде бот-боттарын дөт-кижери чугула деп чүвени кижилер болуп, биляп турар.

Валерий ДАЛАА. Тес-Хем кожуун чыгаргызын көдээ ажил-агый эргелениң кол агроному.

МАРАФОН

1-2 хүн ажиллаш, бадырап ал турганын көрүп чорудуп. Ынчан бо шыкаш күчүлүг техника бар эвес, чүгле кы-зыл күш-биле даштарын чүктөп өкчөп тургаш, хемни кежир каап тургаш, бооп ал турду. Амгы уде совхоз-тарда, арттарда калдыг-даа техника бар-дыр. Ол херизинде хемнерден шөлдөргө сүт бадырып чаданып турар чегенчистиги кайгаар-дыр мен.

Тараага өңне быжырым-чалыг сугат — чар мурунун сугатта, сугаттар чери ча-рыга ханы-даа болур. Чызын сугартып тараан чер чызын белен каанга-даа алыспас болур болгай. Кургатга чы-дан черин тараазы калкан-даа эки дүжүт берип шыла-ва дожун апшанар, бадыраш, сугаргаш, апрель айда-ла тараанын тарып доозуп турду. Орта Сталин колхоз (амгы «Тээл» совхоз), «Мурнакчы» колхозтун колхозчулары бир дем-биле чыгып келешт,

Арбай-оол КАНЧЫР. Бай-Тайга кожуун.

кижиниң шаңналы — хой.

«Шаңган» совхоз кыргыз-даже өрте кирзе-даа, ону чо-рудуп турарын темирчи дөт-рой оожум. Саадал, чер ал-байн турар. Ажилды чүгө чер албайн турарын сонуур-гаарына, кыргызчыларын ажилы организастаан, демниг ажилдарын чедип ап шылаваанында. Хөй кыргыз дээш дүжүрүлгө кылып алыр кижилер ажилдан озал-дап, орай кээп, чамдыкта хөй мырыңа сүрдүрүп тур-ган чүве болза, ажил-херек канчал чогуур боор, чер ал-байн турар болбайн аан.

Савий-оол ООРЖАК. Таңды кожуун.

АК-ТУРУГГА ХҮРЭЭ ХЕРЕК БЕ?

• УЛУС: «ИЙЕ, ЧУГУЛА АЖЫКТЫГ» ДЭЭН •

Коммунистг идеология хурээниң өөренип чоран Макар Сурүн амыдыралы-нын сөөктү хунеринге чедир чоңа ачы-буян чедирп кел-лерин билер бис. А Монгуш Седен Доржу тозан чылдар эгезинде Кызыл чогуунда баштайгы ажиттыңган өг-хурээге өң баштай олурган лама ол чүве. Ол база бо хурээге өөренип чоран. Ын-чангы уде Ак-Тургу хурээ-зинге 88 лама турган. Олар чылда 14 мөргүл кылып тур-ган дээр. Ламалар оова, тай-га-танды, суг бакы, буга дөзү дагып, аары-аржык кижилерге эм-дом, сүзүк-биле ачы-буянын чедирп турган-нар.

Тудуп алыр деп турар хурээви араг чоңа ачы-хавы-аалыг-ла болунам! Ынчанга уде удуг-биле удусту марафонга илпейкилг киржиринче кый-гырдым.

Оон улаштыр сөстү суур чыгаргызын даргазы К. Н. Даспак алды. «Хай-халып хенертен болур. Оон кайын, чүден келерин, кандыг чы-даган-биле болу бөзгөн баш удуур кым-даа билбес, ынчан-га кичи бурзу оварып чорза эки. Бо таварылгада лама, хамнарын ачы-буяны удуг, олар ону баш бурзугар өттүр согөл болурлар» дээр-зин Кара-оол Наагытвичи чыгылганарга сагындарыг көпөктер чыгыла-чыгыла акша апаар, акша көүдөзе-көүдөзе көөй түндүг апаар чурташтарынга, аалчы-ларга угаатты. Оон ол суур чыгаргызын өмүзүзүндө 100 муң рубльди салды.

Улаштыр Ак-Тургу школа-чызыга үр чылдарда ажиллап чоран, амгы уде калып ба-гай-даа болза, Шагаан-Арыг хоорайдан чедип келген хоо-чун башкы Товариштыг Хо-валыг кызыл хаарыкче ак-шазын сүп кириди. Далайга дамды дуза деп чүве оон эгел-дээ. Чыныгыныңдыг: баш-тай дилинээ, шала төркү-сөн чүве дег ыт чок олур-гулаар, а оон соонда улажы-ла бээр. Анаа, ол хун база ынчалды. Бо хунерде ачы-дузанын удуг-биле кижилер-биле берген болгаш улус оон-моон кээп-ле эгелдээ. Кичи-лерин ынчан кым-даа алба-да-ваан, олар боттарынын күзели өзугаар өзөштин-даа, көөйни-ла карманнаан иштүп кээп, дузанын көргүскөн чоруп тур-гулаан. Маана көөй гүн салган чамдык кижилерин, өг-бүлелерин алап кааза эки-боор. Совхоз директору В. У. Дембирел сөс алгаш, хурээ тудуу удуг харысалгалыг ажил-дыр дээрзин демдег-лээш, ал-боттарыныс, анык-эскенивис, чызы салгалыгы чүдүлгө суулутиг оолау, моон сонгаар корум-чүрүмү сагып, оварыччалыг чоруду-рун сүмөлөш, амгызында 200 муң а оон соонда 300 муң рубльди салырын чыгы-лганарга аазалы Алызы бо чер чурттуг, ам Өвүр кожуун чыгаргызын даргазы Маа-байр-оол Ланзып өг-бүлө-зин мурунундан 300 муң рубльди хурээ тударына кириштирди. Чаа-Хөл кожуун чыгаргызын культура, кино болгаш туризм кидилинин эргелекчи Николай Тананын кидилинин өмүзүзүндө 300 кожуунуң кызылдан ажилдакчыларынын мурун-дан 200, кино четкинден 20, а бодунуң өг-бүлөзүндө 50 муң рубльди салгаш, чыл-ганарнын сагыш-сеткидин

«Ак-Тургу хурээнин ка-тап тудуп тургузар, оон ма-териалдыг баазанын экижи-дер, олар шыкар кадрларын быжыгларга соруга-биле ачы-лау марафонун эрттирип турар-дыр бис. Ам эргилеи хурээ дугайында каш сөс. Ону Ак-Хемнин Сонгу-Алыр деп черге турган дээр. Ынчан ол хурээнин удуг ламалары артапсап туруп бөөрге, ла-малар шо-төлгө салып көөргө, им-демдээ чок ак аскырын са-лып чорудуптур болза эки болган. Ук аскырын дывыла-дып чорудуптурга, Оваалыг-Арты аягы халааш. Күчүң-тур-Арт ховузн куду ма-нааш, бо суур адаанга кээп тура дүшкөн чүве-дир. Соон-дан келген шапканычлар көөргө, хөжүкү аскы көк чер апарган сиринейин турган. Ынчанга куду Сут-Бажы хавак кырынга хурээни тудар деп шийтирилээн. Оон-биле калы Ак-Тургу суурнун таава база ынчан салдыган. Ынча дээр болза чыгаргы болбас боор.

Ак-Тургу хурээниң шы-кар ламалар турганын удуг улус чугаалажыр чүве. Олар кыстырп-кыйышкыкка та-варылып чоран. Ынчалза-лаа кончуп чажыт байдала ачы-буянын чоңуңа чедирп чо-рааннар. Ол уде Ак-Тургу хурээниң өөренип чоран Макар Сурүн амыдыралы-нын сөөктү хунеринге чедир чоңа ачы-буян чедирп кел-лерин билер бис. А Монгуш Седен Доржу тозан чылдар эгезинде Кызыл чогуунда баштайгы ажиттыңган өг-хурээге өң баштай олурган лама ол чүве. Ол база бо хурээге өөренип чоран. Ын-чангы уде Ак-Тургу хурээ-зинге 88 лама турган. Олар чылда 14 мөргүл кылып тур-ган дээр. Ламалар оова, тай-га-танды, суг бакы, буга дөзү дагып, аары-аржык кижилерге эм-дом, сүзүк-биле ачы-буянын чедирп турган-нар.

Тудуп алыр деп турар хурээви араг чоңа ачы-хавы-аалыг-ла болунам! Ынчанга уде удуг-биле удусту марафонга илпейкилг киржиринче кый-гырдым.

Оон улаштыр сөстү суур чыгаргызын даргазы К. Н. Даспак алды. «Хай-халып хенертен болур. Оон кайын, чүден келерин, кандыг чы-даган-биле болу бөзгөн баш удуур кым-даа билбес, ынчан-га кичи бурзу оварып чорза эки. Бо таварылгада лама, хамнарын ачы-буяны удуг, олар ону баш бурзугар өттүр согөл болурлар» дээр-зин Кара-оол Наагытвичи чыгылганарга сагындарыг көпөктер чыгыла-чыгыла акша апаар, акша көүдөзе-көүдөзе көөй түндүг апаар чурташтарынга, аалчы-ларга угаатты. Оон ол суур чыгаргызын өмүзүзүндө 100 муң рубльди салды.

Улаштыр Ак-Тургу школа-чызыга үр чылдарда ажиллап чоран, амгы уде калып ба-гай-даа болза, Шагаан-Арыг хоорайдан чедип келген хоо-чун башкы Товариштыг Хо-валыг кызыл хаарыкче ак-шазын сүп кириди. Далайга дамды дуза деп чүве оон эгел-дээ. Чыныгыныңдыг: баш-тай дилинээ, шала төркү-сөн чүве дег ыт чок олур-гулаар, а оон соонда улажы-ла бээр. Анаа, ол хун база ынчалды. Бо хунерде ачы-дузанын удуг-биле кижилер-биле берген болгаш улус оон-моон кээп-ле эгелдээ. Кичи-лерин ынчан кым-даа алба-да-ваан, олар боттарынын күзели өзугаар өзөштин-даа, көөйни-ла карманнаан иштүп кээп, дузанын көргүскөн чоруп тур-гулаан. Маана көөй гүн салган чамдык кижилерин, өг-бүлелерин алап кааза эки-боор. Совхоз директору В. У. Дембирел сөс алгаш, хурээ тудуу удуг харысалгалыг ажил-дыр дээрзин демдег-лээш, ал-боттарыныс, анык-эскенивис, чызы салгалыгы чүдүлгө суулутиг оолау, моон сонгаар корум-чүрүмү сагып, оварыччалыг чоруду-рун сүмөлөш, амгызында 200 муң а оон соонда 300 муң рубльди салырын чыгы-лганарга аазалы Алызы бо чер чурттуг, ам Өвүр кожуун чыгаргызын даргазы Маа-байр-оол Ланзып өг-бүлө-зин мурунундан 300 муң рубльди хурээ тударына кириштирди. Чаа-Хөл кожуун чыгаргызын культура, кино болгаш туризм кидилинин эргелекчи Николай Тананын кидилинин өмүзүзүндө 300 кожуунуң кызылдан ажилдакчыларынын мурун-дан 200, кино четкинден 20, а бодунуң өг-бүлөзүндө 50 муң рубльди салгаш, чыл-ганарнын сагыш-сеткидин

«Ак-Тургу суурга хурээ херек бе? Улус: «Ийе, чугула ажиттыг» дээн. Ону тудуп алыр хире акша-херенги чыг-дынган бе, оон тумун оор бис; ол амгызында ажил-агыйнын чымыды бооп арткай аан.

Айтырлар көөй Шуур-мактын социал байдалын база ам бир шимчек турар хөлгө-чүк машиназы азы автобус салып алыр дээш шуурмакчылар бо чылдын июльда суурнун 60 чыл оо-биле холбаштыр ачы-дуза марафонун эрттирери көрдүгөн турган. Кандыг-даа хевирин дузазы-биле төгүлүг Шуурмакка детимиче көргү-дөр күзениң. Акша-төгерке-биле дузалаккан улуска ча-гырга даргазы Ш. М. Биче-оол мындыг араг санын айтып берди: Самагалдайны агро-улетүр банкында Шуур-мак суурнун агар саям 000180003.

Марафонну улус амгы уде акша-төгерик талазы-биле бичи дуза кырып көөр ирги бе деп кордалдыг эрттирип турар. Шуурмак-чыларын ол күзөл-болды будуп, чоңунун дузазы-биле ам бир машина, оон артып калза, хөжүм херек-сели салып алыр дээш иде-гели боттары-ла болзун. Надежда ЭРГЕП.

САГЫЖЫМДА АРТЫП КАЛДЫ

Хар-назыным улгата-даа, кадыкчы байдалым ам-даа хан башыкыны улгартып аларган. Оон чылдагына чүден болуп турарын ыла-вылап олтип алыр-биле республика эмнегезинин «аарыглар тодаралыг» сал-бырына хынадып, анализде-рин дужагааш, 10 аягыг ко-нухта чыдып эмнеткеп ка-дыкшылым экижи.

Ол уде анда ажилдап тур-дар эмчилерин, эми сестра-ларыны болгаш санитарка-ларын боттарының ошаан-кын ажил-херээне бердинге-нин, бедик харысалгалыгын, аарыг кижилерге эвилер-ээл-дөк, чыгыш-чымчак хамаарыл-галыг магадап көрдүм. Эң ылаңгыя салбырын эргелек-чиңи, дээди эртемиң, анык эми Светлана Семеновна Се-денниң бодунуң коллективни амгы үениң негелдезинге дүжүтүр чогадыкчы эсуу-биле тывыңгыр, сагыңгыр удурутуп-башкарып турарын онзаалп демдегелес артажок. Амгы үениң байдалы чеже-даа берге болза, ол бодуну удурутуп турар коллективни ажилдакчыларыга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын тургузар дээш кызымак ажилдап турар.

Эмнегеле чыдып эмнедип турар кижилерин хандырыл-гыз тергени эки. Телесвээр-дан сонуурган дамчыдал-лары көрүп турар. Эм-тан болгаш аш-чем-биле база эки хандырыңгыр. Бо берге уде бөзүн эмнегезин ачы-чөмө олош. Сүт, тыва сүтүгү-шан, аштак тургузу бар боор.

Эмнегезин аарыг удустар эмээр удуг эмчизи Борис Георгиевич Чубаров Тывага 30 хире чылдарда тералеп (ныни аарыглар эмчизи) бо-луп ажиллап келген. Байлак дүжүгүлүк, бедик мерге-жиди эми болду. Тывага хөй чылдарда чурттап ажил-дал келген болгаш тыва кижилерин аажы-чачын, ажил, амыралын эки билдирген, тыва чоңу хүндүткө-биле

Дачан ХЕРТЕК. Тээл суур.

АМЕРИК ӨННУҮМ НОМУНДА

Ондар Киш-Чалаевич Дарыма бо чазын бодунун алдан харлаанын демдегелген. Ол юбилейге турсааткан байырыгы хураа 1-ванын Дыа, литература болгаш төөгүнүн эртем-шинчилел институтунга болуу эрткини анаа таварыга эвес. Амгы үеде Тывада бир сурагыл апарган улдучу арга-биле кижилерге ачы-дуза чедирип чоруур эмчи-башкы демократчыдылга эгелээринин мурнунда хөй чылдарда ТДЛТЭШИ-нин эртем ажилдакчызы бооп, тыва улустун аас чогаалын чыыр, шинчилээр талазы-биле өзээш эвес үлүүн киригер, аас чогаал номнарын үндүреринге автор болуулаан. Эртем-шинчилел ажилдарындан ангыда ол тыва аас чогаалды, культураны, чанчыларны, чүдүлге-сүзүглелерин өске улустарга таныштырар, непередир талазы-биле истеп-сүрүүшкүндү, хоругду үелерде безин дидини-биле шудуру ажилдап, чүгө-ле чурт шитини эвес, а харын даштыкы эртемденер-биле харылзаларны тударынга баштайгы изекчи болуп, оларны үспейн келген. Оон херечизи кылдыр америк шинчилекчи Ральф Лейтонун «Тыва: чедип болур бе азы болбас бе?» деп номун алап болур. Ол номдан үзүндүн АКШ-ка үш удаа чедип, элөөн үе дургузунда ажиллап турган анык тыва специалист «Тыва-инвест» компаниянын директору Эрес Иванович Салчак англи дылдан очулдурган. Ону номчукуларга со-нуургалдыр-дыр бис.

...Январ айның төңүзүндө мен тыва дылга бийиктигинен чара алган мен. Ондар Дарыман ол чагазын өсө бурзуу чагырап туруп очулдуруп ай шыдапкан өмс. Ында мынча дээн: «Силернин чагаарың алдым, номчудум. Тыва дылга ожини каан болганыңа дык-ла өөрүм. Бисте тыва-англис словарь деп чүве бар эвес. Силерниң чүвү соңуурган турарыңарны билди тур мен. ТДЛТЭШИ-де тыва аас чогаал чыккычы бооп ажилдап турар мен. Ам аныга 15 чыл боду бердим. Силердин даразында чагааны манап, бүгү-ле экини күзөдүм...»

Элөөн үе эртенде Колумб университетинден О. К. Дарыма биле К. Х. Оргунун редакторлар үндүргени «Тыва тоолдар» деп ном тып алган бис.

Наш неделя эртенде хары чыгааны тыва дылга бийик алдывс. Анда мен Ондарга Ричард Фейнман (сурагыл математик — очулду) дугайын бижип, таныштыр, чар мен. Ол ышкыш бисте тыва дылга өөренип алырнга херектелтир чыгыш дептер — тыва-моол-орус чугаа

ган. Ондарга чаа чылды эки уткуурун күзеп, чагааны харылааш, Глен Коузыни таныштырып бижидивс.

1982 чылда мен Сан-Францискога таныжым кыдат уруг Фибя Кванга чедер берген мен. Ынчан ол өг-бүлени-биле Азия эзузу-биле Чаа чыл уткуп турган. Тываалар база ынды чыл санаашкынын ажыглап турганын номчаан мен, ыччанга гленге: «Дарымаже керже долган көрөөлөк. Шагаа-биле байыр чедирер-дир» — дидим. Ол бодал анаа элденгит ышкып кылдыр санындырган. Ынчалзажок черде шенеп көрдүр деп шитинилдирдиз. Питсбургта чурттар аразынын харылаазынын операторун дамчытыр кержезиниң 10 шапта кылдыр чагы кирип кагдывс, ол үеде Кызылга хүндүкүнүн 1 азы 2 шап хире турар деп санадывс. Бисти Москва дамчытыр Кызыл-биле туаштырду. Глен Ондарга аас-кежиктип Шагааны күзеп, Тывада ону канчаар демдегеп турарын айттырды: «Демдегелейин турар. ол дугайын бис чүгө анаа иштишсе билер бис» — деп, Ондар харылады.

Оон соонда телефонун мен алгаш, тыва-моол-орус чугаа словарь ажыглап, мендилеш-кеш. Ондарнын кадыкшылы дөш лашка көрдүрүм, каш өсө-биле чугаалаштым, түнелинде байырлажып кагдым. Кербес бе, тывалар «экин», «байырды» дептер, каш өсө-биле чугаалажыптар апардым деп, иштиме мактадым.

Чаа 1983 чылды боду-зунде Дарымага болгаш С. Вайнштейнге байыр чедирер анык тагалар (открытки) салып алдым. Глен оларны көрөш, шуптувус чуркка тырттырар, ону «Тывинская правда» солунте чо-

Тываның бөрү брэндуларына чедире болур бис. Аржаан-нарлыкта, айттары, тевелери, сарлыгы көргүзөр бис. Андан база болур. Кады көөр өңүктөрүңер-биле Тыва дугайында кино тарттырар көөр силер аа? Бо чай азы бис силерниң келтирерге дык таарымчалыгы үе. Ричард Фейнманга, Глен Коузынге база силерниң өг-бүлелерге бистич Улуг-Хемде болган менден эки эки күз-ээшкыңер. Бисте чедип келтирерге орук ачык-ла болзун. Бүгү сагыш-сеткилимниң ханызында силерниң-биле журажыккап тур мен».

Ондарнын бижээн чагаа-зынга сорук кирген Ричард бодуну өңүктөрү-биле кады дүңдүрүп Кызылдан Шагаан-Аржыке. Чалаанаже, оон улай Төзди чедир «аян-чорук кылып» турган. Ондар бистерин бодуну эң-өөрелер-биле таныштырып турарын безин көргүзүп турду. Февраль 15-те Ричард Фейнман чингезеш чок апарган. Каш хонганда, февраль 19-та Совет тазактан Тывага баар чөпшөөрлди берген бижикти алган бис.

Мен Фибя-биле кады Тывага чорудуш. Ондар Дарыма бисти үдөп соруп турду. «Заря» телехолка «Оора-Хемге чедир экиндиридывс, Азас хөдөг четтивис, Кызылда «Азия төвү» турсакалап дика баарыга четтивис, ол дык тараш кылдыр көзүлүр. Ондар Дарыманни ба-жынынга алаап бардывс. Ол бисте тыва ырлар ырлап берген, а кадайы хөй ужазы салган. Бистин чагаалары-вс, номнары-вс, фото-альбомнары көргөннүм соонда, Ондар бисте даштан сийлибп чонган буга дүрүзү-нү белекке берген. Салым-чалааны ол кижжи тыва культураны кадалап арттырары дөш хөдөк сагыш салып чо-руур болду.

◆ Кожуун чагыргазында ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕР

Чедип-Хөл кожуун чагыргазынын коллегия хураалына «Тыва Республиканын экономиказын сайзырадыр база экономиктиг реформанын күүсетинип турарынын болгаш 1994 чылда экономиктиг сайзыралды улам кал-бартырынын дугайында» доктаалыга үндө-зилээш, кожуунун экономиказын көдүрер талазы-биле айтырыгы чугаалажып көргөш, тускай доктаалды хүлээп алган.

Хураалга кожуунуң азы-бүрү ажил-агыңи организацияларын удуруткучулары, су-му чагыргаларының даргалары олурункан.

Кожуунуң экономиказын улам ийик сайзырадыр дугайында илеткелди кожуун чагыргазының даргазы Василий Оюн кылган. Илеткелчи кожуунуң экономиказын хөгжүдөр талазы-биле чам-дык ажилдар кылдынып турарын демдегелген. 1993-1994 чылдарда кожуунда хужу-дулга ажыгы элөөн шапкын-чакан. Байгалы үеде өг-бү-лелер, араат ажил-агылар хужу-дулга кирген. Тургустунган араат ажил-агылар көдөз ажил-агынын улай ийик хөгжүүрүнге боттарынын улуг-хууну кирип, тараа, картофель, жогаа база элтиг бүдүреринге илдеп-кел-кирип келген.

Ол ышкыш көдөзө сады-гына, коммунал ажил-агы, амьдал хандырылга терле-ри хужууттунган. Бо чыл-дыа бирги кварталында көдөз садыгынын шугуму-биле 276 млн. рубльдин бараан-нарын саарган. Эртен чыл-дыа бо үези-биле денээрже чонга ачы-дуза чедирелгея 6 хууга өскөн ийикте 245,7 млн. рубльге ден болган.

Капитал салышкына 128 млн. рубль көрдүнгөн. Хлеб болгаш хлеб аймаандан кылган кылдырыгы 210 тонна кылдыр бүдүргөн. Айда бир кижиниң ортумак палынын санап көөрге 97,3 муң рубль болган.

Ындыг-лаа болза сөөлү үеде кожуунуң ийикти сан-хөө бадылы хараксырап, ажил-агы база бүдүрүлгө чедериниң аразында удуз-дедир санаашкынар үзүл-телип, чылды база элек-тир энергиялы бүдүрер кызырып, капитал тудунуң ийикти хемчээш хүнден хүнге кудулап турар.

Сөвхөзтар козурап дүжери кырында келген. Эртен чылды бо үези-биле чедээрге, сөвхөзтарын эзт, сүт бүдүрери кудулаан. Көдөз ажил-агынын экинчи ийикти алап алыр чүве болза, кожуунуң экономиктиг көр-үлдөзүнге канчаар-даа аажок улуг идиглиг болур.

Савый-оол ООРЖАК.

БҮЗҮРЕП КӨРГӨННЕР

Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт комитети, Би-Хем кожуунуң удуруткучулары, анык улугларын спорт школары республиканың национал хевирлерге спартакиадазы бо чылын Туран хоорайга эрттирген. Бо улуг спортчу байырлаа Би-Хемниң төлөөрүнден ангыда, Улуг-Хемни, Өвүрүн, Эрзинин, Тес-Хемни, Барыын-Хемчинти, Каа-Хемни болгаш Кызыл база Ак-Довурак хоорайларын спортчулары хөй-биле киришкен.

Спорттуң национал хевир-леринге болуп эркен ол спартакиадазын байырлы ажыдышыңа республика-лыканың спорт комитетиниң даргазы С. Ы. Ооржак, Би-Хем кожуун чагыргазынын даргазы К. А. Маспык-оол олар маргылаанын кир-жикчилеринге байыр чедир-ип, чүве чугаалааннар. Бо улуг спортчу байырлаа Би-Хем кожуунда эрттир-ип турары база таварыла эвес. Республика черегил чамдык улуг маргылаалары көдөз-челерге эрттирер талазы эгелеш хемчеглер алдынып эгелеш. Эртен чыдан Сүт-Хөл кожуунуң Оргу-Шельге республика черегил улуг

маргылаалар болган болгай. Анаа анык болгаш улуг мөгелерин хуректинден ангыда, волебол, чадаг чарыш, аял, чакырынга хөй-хөй спортчулар киришкен.

Би-Хемде эркен спартакиааның программасында дөзө аайы-биле тыва хуреш, хакас улустун «курес» бол-жип, чүве чугаалааннар. Бо улуг спортчу байырлаа Би-Хем кожуунда эрттир-ип турары база таварыла эвес. Республика черегил чамдык улуг маргылаалары көдөз-челерге эрттирер талазы эгелеш хемчеглер алдынып эгелеш. Эртен чыдан Сүт-Хөл кожуунуң Оргу-Шельге республика черегил улуг

маргылаалар болган болгай. Анаа анык болгаш улуг мөгелерин хуректинден ангыда, волебол, чадаг чарыш, аял, чакырынга хөй-хөй спортчулар киришкен.

Би-Хемде эркен спартакиааның программасында дөзө аайы-биле тыва хуреш, хакас улустун «курес» бол-жип, чүве чугаалааннар. Бо улуг спортчу байырлаа Би-Хем кожуунда эрттир-ип турары база таварыла эвес. Республика черегил чамдык улуг маргылаалары көдөз-челерге эрттирер талазы эгелеш хемчеглер алдынып эгелеш. Эртен чыдан Сүт-Хөл кожуунуң Оргу-Шельге республика черегил улуг

Мерген Монгуш болгаш Өвүр кожуундан келген мөгө Мерген Базыр-оол олар ийикти болгаш үшкү черин элөөн.

Какас улустун национал хурешинге Эрзинден Леонид Чалама, Би-Хемден Олег Донтак болгаш Туран хоорай-дан Игорь Иванов олар анык ийиктерге чемпион ат-ты таллап алганын.

Кызыл хоорайнын төлөөн Шолбан Куулар аял хуреш-ке эң дээр көргүзүлгү бо-луп, бирги черин элөөн. Ол 97 метр 47 см. хемчээли халаан.

Маргылааның дөзө бур-зунде чемпионнарына наци-онал хевирлерге Россия Фе-дерациязынын спорт мастери деп хүндүлүг аттарын тып-сар.

Бо чылын Туран хоорай-дын спорт школары тургус-тунганда бээр 20 чыл оюн демдегеп турар. Ынчанаш республиканың спорт комитети бир миллион рубль өр-тектик «ИЖ-Планета» деп мотоциклин-спорт школазы-га белекке берген.

Спартакиадазын анык-агы хевирлеринге тилкел спорт-чуларга өртектик белектерин, ашка шанналарын тывыс-кан. Түндүлдеги шилденек 64 мөгөни хурешин салган. Бо салгыта улуг мөгелер Маа-дыр Монгуш, Амир Монгуш, Алдан-оол Куулар олар чер албаан, ийик-үшкү салгы-ларда октаган. Манаа Каа-Хем кожуундан Андрей Се-мис финалда Тес-Хемден Сер-гей Дандааны окташ, шугу-ген. А. Семиске кожуунуң ИХК-ның начальниги Ю. Я. НОРБУ кедергей шыырак шилги атыты тывыскан.

С. Дандаа «Өк» сөвхөзтүн тывыскаан аялдан шаннала алган. Тес-Хемден Игорь Шо-жугулаа үшкү черин элөөш, «Саян» сөвхөзтүн азын алган. «Кызыл тарааның» кол-лективтиг ажил-агынын ке-дергей улуг иртин Мерген Монгуш (Туран хоорай) тывыскаан. Шаннал талазы-деп, шыырак болганы моон илдеп-дир.

Тываның «Россиага кат-тыканын 50 чылга тур-саскааткан спартакиада ор-ганизыгы эртен. Корум-чурум Би-Хемде эки-дир дөзөрүн келгеп спортчулар, ааччылар бээрүлп көргөн.

Виктор КАРА-САЛ.

Айтырыгы — харыы БҮДҮРҮЛГЕ ДҮШКЕНДЕ

«Бис, бөдүк недер ашка-көпестик чедишесиз-биле бисте таварып турар бердешкыңер дугайында диктикедиз. Хөй ажил-тодуг аша-недер ашка-көпестикти канчаар-даа камнап чарырывыска, до-мей-ле чедишес-тир. Ынчанаш-ла болганчак-ла чединген-хогдунган чоруур-дур бис. Кам ашка алган саныыста оовусту удуур өре төлөөринге өй. Оон база катан-ла чединген эгелеш, хары-даа чамдыкта дык ачык-даа алаар. Бистин хөй кеаныс 25-25 муң, каттыкшап 50 муң рубль азымыса экини ол. Уругтарга көрүп каан пособе, компенсация өй-шанаа база үнимес... Бөдүк недерниң мурнундан Марина Хертек, Барыын-Хемчинти Кызыл-Маяла-лык суур».

Мындагы хевиринг чагаалар редакцияга республиканың чер-черинден каап турар. Оон көөрге канда-даа дески бергедони илдеп, Чонунд социал камгалал экинжер дугайында доктаал-саавырлар үнүл-ле турар, а херек кырында ылыгы көвей ажил-тодуг не кижилер уруг-дарыын ашкар-чемгерер, хепкерер дөш, оон кадында өске-даа херек чүдүдөр (ыш, хөмүр-даш, чырак, чыгы) өртөөнне холга кирип көөр каш акашын чедиштер дөш дык-ла бергедейиң турар. Оон-биле чергелешир ажил-агыдан казырылда, бүдүрүлгениң яларап дүжү каары дөш, кангы хөй айты-рыгылар чок дээр. Бүдүрүл-гө дүжүп каган таварыла-да, чаш уругтарды иелерге бээр компенсациялар дуга-йында чугаалап бээрин рес-публиканың Социал камгалал аямызынын чанында чоокта чаа тургустунган — Өг-бү-ленин, херезженерин болгаш уругларын эргелерин кол экономика Ивановна Плакенидан илдеп бис.

Канды таварылгаларда ук компенсацияны төлөп бер-ип болуру?

- Бүдүрүлгө черин дүжү-рүкениң үш ай болганын соонда, компенсация тө-лөөрлерин алыр эрге тургус-тунар.
- Компенсацияны уруг үш хар четкиже төлөп бээр.
- Ие кижжи өске ажылы кирип алган болза, ук ком-пенсацияны төлөөр сокса-ды.
- Бо таварылгада социал камгалал килдистеринге кан-дык документтерин кири-рил?

1. Компенсация төлөөрүн тургузар дугайында билди-ришиңиз.
 2. Уругуң төртүтүнгени-нин дугайында херечилең.
 3. Күш-ажыл дептери.
 4. Чонну ажилга хаара ту-дар албан черинден ажил чо-гууну ужуң пособе албайн турарың дугайында тын-зылда.
 5. Уруун азыраарың тал-азы-биле берген шөлөз дуга-йында дужаалдын хоолга-зы.
- Бо документтерин дү-жулапкан соонда, социал кам-галал орданыр 10 хонуктан эрттирбейн компенсация тур-гузарың айттарың шит-тирлеп бээр укчулуг.
- Компенсацияны хемчээл-дери кандыгы?
- бир чылдан өрү ста-жыг 1,5 хар үрүлгү иелерге — 5587 рубль;
 - стажи бир чылдан эвээр 3 хар чели үрүлгү иелерге — 4471 рубль.
- Мөңгү-Тайга кожуунга түс-түзүлгө — 6633, 4987 рубль болду.
- Бо дугайында социал кам-галал килдистерин төлө-ргай билди ай болур.

Тыва Республиканың хереклекчилер коопера-циязын артистер, спортчулары чамдык эзулар чыл санында эрттир-ип турары чыгыш бо уаада Тады элөөнде кангамчык чараш бойдус чурумал-дыг черлерин бирээш Чыгыш Хөлдү эртинде пионер лагер турар дөзөккөргө урак чүлгө, спорт-ка талантыны, күжүн шенешкен. Ону мурнуда чылдарда спартакиада ден алап турган болза, ам культура-спортчу фестиваль кылдыр алааны оон утка-шынарны өскертти бедиктеңе чугаажок. Бүдүн чыл дургузунда белектерле доозулган, IV культура-спортчу фестиваль үш хун дургузунда ажылын үрүлгүчүлөөн. Агаар-бойдус база фести-валдык кирижикчилерге алба-биле чагып каан чүве ышкыш таарымчалыг болуп, үш хонукта каан-аас хүннөр турган.

Тыва хереклекчилер кооперациязын IV культура-спортчу фестивалыга 19 команда киришкен. Олар хүндүс спортчу оюнарга киришкеш, керже клубка чыгып, оюн-тоглаа, танцы-сам организастап, команда бүрүзүндө 2 уран чүдү номерин күүсетип, чон мур-нунга үнүп, келген чериниң ат-алдарын камгалал, кым кым деп чүвени көрүскени солун.

Спортчу фестиваль 500 метр хемчээлге чадаг чарыш-биле эгелеш. Манаа хамкык мурнап дагыт чер-ин төлөөрлери Мөңгүн-Тайганын ийи чүрүкү кызы Сайлык Сурунума биле Со-лаана Олап халып келген-нөр. Эрзинин төлөөр Уля-на Нымыр үшкү түнел-дү көрүскөн. Оларын ар-тынга ужен шаа манкычты сонгуп мурнуг чыктылап каган.

Оон улаштыр оолдар мун метр кросса маргышкан. Эң эки түнел Марты-оол Ондарны (Тес-Хем) бол-ган. Ийги черже Даспыл-оол Донтак (Өвүр), үшкү-зүлгө Орлан Ондар (Чөв-Хемчик) үнгөн.

Стол теннизинге эр улус-тан Эрзиниң ойнакчызы Алдын-оол Кара-Хуна че-мпиионаан.

16 кижжи кирижикчил эр улустуң шыдыраа маргыл-дааныга Чаа-Хөл, Өвүр кожууннарың райпо дарга-лары Виктор Куулар, Кы-зыл-оол Тас-оол командаларынын мурнудан боттары ойнааш, багай эвес түнел-дерлиг болган. Ылангыч Кызыл-оол Туматович кыс-каларды салган үеде Сүт-Хөлдөн келген Дочпуч-оол Монгушту кыңчыктарбайн барган уткан. Ол-ла Д. Мон-гуш баштайгы хүнде респу-блика чемпиону чораян Хей-мер-оол Ондарны уткан, чүгө чемпионнал каганан, дүрүзүнүн үндүргөн. Бай-Тайганын шыдыраачызы Ка-оол Хүргүлек, Чөв-Хем-чиктин төлөөр Олак Ба-дыр коочун конгү дөзөрүн балтылап шыдааннар. Ийи хүнүн чинд демиселинин түнелинде хереклекчилер кооперациязын баштаар чериниң команданын төлө-лөзү Хеймер-оол Ондар 15 салыгдан 13,5 санын алгаш, бирги черже үпер аргалы болган. Ийгиизин-де Дочпуч-оол Монгуш, үш-күзүнде — Арыг-Узү

ажилчын кооперациянын шыырак шыдыраачызы Дру-жина Ооржак.

Шанжык 16 херезейн улус күжүн шенешкен. Анда Чөв-Хемчик кызы Наталья Саал бирги черин, ийгиизин Сүт-Хөлдү са-лыгызын Шолбан Ондар, үшкүзүн Кызылдан барган Вера Казак алган.

Эң-не хөй кижжи кирижик-чил маргылда волебол болганы чугаажок. Оолдар уруглар үш-үш бөлүккө үс-түп алган ойнааш, түндөк оюнарга эр улустун 3, херезейн улустун 3 коман-дазы боттарынын аразында долгандыр ойнааш, чемпио-ну илереткен. Түндөк ою-нуга Эрзин, Арыг-Узү, Сүт-Хөл артып каарга, манаа Владимир Доржу, Роберт Монгуш, Геннадий Сарыг-лар, Амир Ховалыг, Хеймер-оол Белек, Юрий Куулар, Марат Мартыс-оол состав-ты Сүт-Хөл командазы тил-лөөн. Бо команданың капа-таны болгаш тренери райпо даргазы Брат-оол Ховалыг. Ийги черин элөөн Арыг-Узүнүн команданың ажилчын кооперация-нын даргазы хоочун волей-болист Чап-оол Айыр-Са-нааның бот-илдеп-биле боду кирип ойнааны ой-накчыларын хөй-адын ке-дүргөн, көрүкчүлери со-нуургалын хайныктарган. Херезейн улустун түндөк оюнуңа баштай Бай-Тайга уруглары Элегес суурчун уругларынын 2:1 сан-га уткан, даразында ба-рыын-хемчикчилерге 2:0 санга уттургаш ийги чер-ин элөөн. Барыын-Хемчик кожуунун райпо даргазы Дочпуч-оол Саал төнер хү-лээлгенин эки күүсеткен.

бо фестивальдык чемпион командазын белектеринге элөөш эвес үлүг-хуунуң кириген.

Культура-спорт байырлаа чандып эзулар тыва хү-нөш-биле доозулган. Орта Өвүрүнчү анык мөгези Бу-да Дүвөлдөй сөөлү салгы-да Аяс Ондарны (Чөв-Хемчик) чер даядыртып-каш шүүлгөн.

Культура-спортчу фести-валга команда талазы-биле ийикти бирги черин Эрзин райпозунун шилденек ко-мандазы, ийгиизин респу-блика кооперациязын баш-таар чериниң, үшкүзүн Өвүрүнчү командазы элөөн. Чемпионуң кубуугун, вы-мпел-биле кады фестивалдык тилкелчизи Эрзин ко-мандазына республиканың хереклекчилер кооперация-нын ажилдакчыларының профваилелдер комитетиниң даргазы Элер-оол Шара-ниевич Ондар байырлыг бай-далга тымыскаан.

Маргылаа төнери билек, эрзинчилерин орданга чед-бергич, ук кожуунуң рай-по даргазы Совет Иргитович Амбарга уужарышкан, ба-йыр чедиреринге, ол мынча дээн:

— Спорттуң кайы-даа хевиринге маргылааның чи-лдөөр эрткинне көрдүвс. Судьяларга база өөрүп чет-тирдивс. Фестивалды ор-мелерин көрүскениң — дыштаалыгың омак-хөлтүг, сергек болуруң хевирин, бот-боттарың чоокшудайың судьялар эки-бак өстөр-биле довамчылаар таварыла-лар фестивалды хадгынже чедир үрүлгүчүлөп келген көмөлдү бирги Бистин коман-данын бирги черже үспейн-ге садыгы Елена Муна, «Шының» көрр.

